

Zondag *Laetare* : zondag ‘verblijdt u’! We zijn halverwege de vastentijd, en halverwege het boek *Job*, het meest dichterlijke, meest moeilijke, meest donkere en droeve Bijbelboek, waar we ons deze weken een weg door proberen te banen zoals de Israëlieten zich een weg baanden door de Rode Zee. Hoe moeten we achter al deze droefheid, een blijde boodschap ontdekken? Voor zo’n boodschap, in woorden, gebaren, muziek, zijn we hier tenslotte iedere zondag weer bijeen, zeker ook op de dag die de naam *Laetare*, zondag ‘verblijdt u’, heeft meegekregen. We gaan dus toch weer proberen wat vreugde te putten uit de woorden die we zojuist gehoord hebben. Job blijft immers bij al zijn lijden vooral een wijs mens.

Om te beginnen in de discussies met zijn vrienden. Die zijn er van overtuigd geraakt dat Job gestraft wordt voor het kwaad dat hij begaan zou hebben. Uit hun mond klinkt, na alle wikken en wegen, de treurige conclusie: ‘Kan een mens geboren uit een vrouw, ooit zuiver zijn?’ Zwartkijkers uit alle Kerken en gezindten, vaak met Augustinus als oervader, hebben aan deze joodse klacht, deze vrouw-onvriendelijke manier om ons te vertellen dat wij geneigd zijn tot het kwaad, een naargeestig dogmatische uitspraak toegevoegd. Volgens hen is de tot het kwaad geneigde mens, die wij inderdaad zijn, ook nog eens ‘onbekwaam tot enig goeds’. Daar wringt zoals bekend van oudsher de christelijke schoen uiterst pijnlijk. Gelukkig reageert een kwade en zelfbewuste Job door het tegendeel te verklaren : ‘Wiens geest spreekt door jouw mond? [...] Zolang Gods geest mij nog doortrekt [...] houd ik mijn onschuld staande’. Onschuldig is hij, een gerechte. Daarom wil hij tegenover zich ook een God die het goede loont en het kwade straft. Hij wil gerechtigheid. Daar gaat het om in het boek *Job*. De schrijver ervan is geen psycholoog en ook geen biechteling die zijn geweten onderzoekt. Dat soort aandacht voor de menselijke ziel bestond toen nog niet. Hij is ook geen filosoof, hij vraagt niet zoals wij naar de zin van leven en dood, of van het kwaad. Hij heeft uiteraard ook nog geen weet van natuurwetten, laat staan van de wetten van evolutie en van geschiedenis, waar een mensenleven vaak nauwelijks iets betekent. Ook die tragiek gaat aan Job voorbij. Hij vindt zijn leven, zijn persoon wél belangrijk en wil dat hem recht wordt gedaan. Dat recht zal hij in het laatste hoofdstuk van het boek ook krijgen. ‘Onschuld’ in de mond van Job verwijst naar een houding : hij is in alle ellende trouw gebleven aan de goede geest : de geest van de Eeuwige die boven de chaos hangt, en dankzij welke ook hij, Job, vroeger vóór al zijn ellende, in zijn wereld orde heeft kunnen scheppen, licht, nieuw leven heeft gebracht. Mensen zijn niet alleen tot het kwade maar ook, en hopelijk vooral, tot het goede geneigd. Dat is de troost die Job ons schenkt. De mens kan dankzij de geest van de Eeuwige die in hem woont de chaos de baas worden. Job blijft door alles heen vasthouden aan het woord van de psalmist die de mens ‘met glorie en luister bekroond’ (ps.8) ziet. Met de dichter zou hij kunnen uitroepen : ‘What a piece of work is man! Wat een prachtig stuk werk is de mens!’ Wat een stuk! Het boek *Job* nodigt ons uit koppig te volharden in die wetenschap, die blijdschap van het begin, waar God ziet dat het goed is. *Laetare* Jeruzalem : Verheugt u, Jeruzalem, stad van vertroosting!

Hierna heeft Job onmiddellijk een tweede betoog : ‘Nu zal **ik jullie**, vrienden, eens onderrichten namens God’, verklaart hij bijna overmoedig. Wat dan volgt is op het eerste gezicht wat teleurstellend. Het is een reeks bijbelse dreigementen aan het adres van de goddelozen, wier ‘woorden leeg en niets dan lucht zijn’. Zo begint ook het *Boek der Psalmen*. De allereerste psalm gaat tekeer tegen oplichters en ploerten, die ‘de leegte in waaien’. Eigenlijk wil Job zeggen : Als ik schuldig was, een oplichter, zou ook ik al lang in die leegte verdwenen zijn. Hij laat, even simpel als diepzinnig, zijn gezond theologisch verstand spreken : Waar God niet is, waar de Schepper niet is, waar mensen geen orde scheppen in de chaos, daar is het niets. Als we aan God een soort almacht willen toekennen moet het die negatieve almacht zijn : waar Hij of Zij niet is, is het niks, een troep. En als we over God, groter dan ons hart, groter dan ons

verstand, toch iets meer, iets positiefs, willen zeggen is het dat Hij - dat Zij - Schepper is, en Redder kan zijn, maar niet dat Hij almachtig is, en alles zou moeten kunnen. God is de goede geest in dit ondermaanse, niet de afgod die steeds weer bezit wil nemen van onze geest. Job bevrijdt ons van bijgeloof. Ook dat lijkt me verblijdend nieuws. Laetare, Jerusalem, stad van gerechtigheid!

Tenslotte de derde stem. De schrijvers van het boek *Job* hebben niet de illusie dat de raadsels die wij 'God' en 'het onrecht in de wereld' noemen, hiermee zijn opgelost. Daarom klinkt er, zeer onverwacht, tot verbazing van alle commentatoren, een derde stem : die van de toehoorder, misschien van Job zelf, in ieder geval is het ook onze eigen stem, die onzeker, ongelovig, in de war, vraagt : 'De wijsheid, waar is zij te vinden, het inzicht, waar is zijn verblijfplaats?' Je zou het de hamvraag van het boek *Job* kunnen noemen : Wat moeten we met dit alles aan ? 'Waar is wijsheid? : Niet de volkswijsheid van 'oog om oog, tand om tand', maar hogere, goddelijke wijsheid, waarvan de geest ons toch minstens ook iets zou moeten schenken. Gelukkig horen we na veel dichtertelijke uitweidingen ook een antwoord, één dat opnieuw niet meteen bevredigend klinkt : 'Wijsheid, dat is ontzag voor de Eeuwige, verklaart de schrijver. Daarmee typeert hij in feite de figuur van Job, die hier als het vleesgeworden 'ontzag voor de Eeuwige' wordt afgeschilderd. Van Job moeten we leren dat 'Ontzag' op afstand duidt, op de juiste afstand tussen Schepper en schepsel, op een afstand van vertrouwen, niet van angst en vrees. Job is kwaad, niet bang. De traditionele vertaling van ontzag als 'vreze des Heren', is totaal onjuist. Daarvoor is 'Vrees niet' te zeer - van *Deuteronomium* tot in de evangelies - één van de meest geliefde refreinen van de Bijbel. Nee, 'ontzag', dat is : eerbied, stilte, zwijgen, ontvankelijkheid en overgave, een houding die wij - en dat is het belangrijke woord - vooral 'vrouwelijk' zouden noemen. De wijsheid is in de Bijbel een vrouwelijke figuur, zij wordt in het *Boek van de Wijsheid* afgeschilderd als Gods geliefde, Gods vaste partner. Job is dan ook geen Israëliet en het boek *Job* is veel meer geënt op oosterse en Griekse wijsheidsliteratuur dan op de joodse Bijbeltraditie. Torah en Verbond worden zelfs niet genoemd. In de eerste tempel van Jerusalem, weten we tegenwoordig, werd naast de God van Israël ook de vrouwelijke God 'Wijsheid' - Sophia' - vereerd, zoals dat in landen rond Palestina op veel plaatsen gebeurde. Van die traditie vinden we in het boek *Job* de sporen terug. Ook elders in de Bijbel lezen we over dat goddelijk wezen, dat we ook in ons lied daarnet als 'Gods liefste gezellin' bezongen. Zij wordt nu eens Gods woord, dan weer Gods geest genoemd. Die beelden hebben het van haar als wijze vrouw gewonnen. Jammer, denk ik vaak : want wij zijn naar Gods beeld man en vrouw geschapen, en dus moeten in Gods mysterie man en vrouw, het mannelijke en het vrouwelijke, naast elkaar terug te vinden zijn. Dat is wetenschap die niets met mode te maken heeft en alles met gezond verstand. Ze is helaas verloren gegaan binnen de drie monotheïstische godsdiensten, van Abraham tot Jezus en tot Mohamed, die de één na de ander van God veelal een mannetjesputter en in het beste geval een vader hebben gemaakt. Jammer, ja. Een godsbeeld trekt immers een hele cultuur met zich mee. Toch blijf ik dapper hopen dat het over enkele eeuwen anders zal zijn, dat ook die evolutie, die immers al begonnen is, werkelijk zal doorzetten. Zij zal waarschijnlijk tot minder oorlogen leiden, tot minder bankcrisissen en minder wild om zich heen schietende dwazen. Wat daar ook van zij, het boek *Job* nodigt ons hier allen, vrouwen en mannen, uit de vrouwelijke kant van ons wezen te koesteren : de stilte, het niet weten, het wachten, de ontvankelijkheid, de overgave. Dat lijkt me meer dan goed nieuws. Laetare Jerusalem. Verheugt u, Jerusalem! Verheugt u, Dominicusgemeente!

Vanuit die wijsheid kan nieuw inzicht in ons groeien. 'Inzicht' is het laatste woord van onze stemmen. Het duidt op wijsheid in het dagelijks bestaan, op onderscheidingsvermogen. Inzicht doet ons het kwade in ons en om ons heen ontmaskeren, helpt ons kiezen voor goede woorden, goede daden, voor aandacht voor elkaar. Over dat inzicht, die wijsheid gaat ook de allereerste psalm. Laten we die samen zingen, en ons verblijden.

Henk Hillenaar